

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Стецюк Н. Конституція Української Народної Республіки 1918 року: теоретико-правова характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 960(20). С. 155-161.
4. Бойко І. Місце і роль Конституції Української Народної Республіки 1918 р. в історії національного конституціоналізму. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 3. С. 67-76.
5. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29.04.1918 р. Історичний документ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text>.

САКСОНОВ Владислав Борисович,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів є невід'ємною складовою функціонування правової держави та ринкової економіки. У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та правової трансформації української держави зростає потреба в удосконаленні механізмів такого захисту. Забезпечення балансу між економічними інтересами бізнесу, правами споживачів і регуляторними функціями держави потребує як комплексного законодавчого підходу, так і ефективної правозастосовної практики.

Правовий захист учасників господарських відносин ґрунтується на нормативних засадах, закріплених у Конституції України [1], Цивільному [2], Господарському [3] та Господарському процесуальному кодексі України [4], Кодексі України з процедур банкрутства [5], а також спеціальному законодавстві у сфері регуляторної політики, антимонопольного контролю, ліцензування та державного нагляду. Споживачі товарів, робіт і послуг, які надаються суб'єктами господарювання, захищені Законом України «Про захист прав споживачів» [6], а також іншими законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Особливістю розвитку української правової системи є багатовекторність,

що включає судові, адміністративні та неформальні механізми захисту. Водночас низька ефективність окремих інституцій, повільність судових процедур та недостатня правова обізнаність учасників господарських правовідносин обумовлюють потребу у вдосконаленні як законодавчих, так і організаційних форм захисту прав.

Основні **способи захисту** прав суб'єктів господарювання і споживачів умовно поділяють на **юрисдикційні** та **неюрисдикційні**.

Серед **юрисдикційних способів захисту** виокремлюють *судовий захист, адміністративне оскарження та звернення до спеціалізованих органів*.

Судовий захист є ключовим механізмом, який реалізується через систему загальних, адміністративних та господарських судів. Найпоширенішими є справи про порушення договірних зобов'язань, стягнення заборгованості, визнання недійсності певних правових актів тощо.

Адміністративне оскарження застосовується здебільшого для захисту від неправомірних дій органів державного нагляду та контролю, зокрема податкових, митних, антимонопольних, санітарних та інших.

Звернення до спеціалізованих органів, таких як Антимонопольний комітет України, Держпродспоживслужба, Національна комісія з регулювання енергетики, дозволяє швидко реагувати на порушення прав споживачів і бізнесу в окремих сферах.

Неюрисдикційні способи захисту реалізуються завдяки *самозахисту* прав і законних інтересів, *медіації* та *альтернативному вирішенню спорів*, *зверненню до громадських організацій та об'єднань споживачів*.

Самозахист прав і законних інтересів, відповідно до ст. 55 Конституції України [1], ст. 19 Цивільного кодексу [2] та ст. 20 Господарського кодексу України [3], є можливим у формах, які не суперечать закону, і можуть опосередковуватися оперативно-господарськими санкціями, передбаченими Господарським кодексом України й відповідними договорами.

Медіація та альтернативне вирішення спорів поступово впроваджуються в Україні, хоча законодавче регулювання медіації ще розвивається. Прийняття Закону України «Про медіацію» стало важливим кроком до популяризації альтернативних механізмів вирішення господарських і споживчих спорів.

Звернення до громадських організацій та об'єднань споживачів дозволяє залучити підтримку інституцій громадянського суспільства, зокрема у випадках масових порушень прав споживачів.

Незважаючи на наявні інструменти, на практиці виявляється низка **проблем** у сфері захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів, серед яких слід виділити наступні: *недосконалість судової системи* – повільність розгляду справ, високі судові витрати, складність процесуального законодавства; *невиконання, або неналежне виконання судових рішень* – навіть у разі позитивного рішення у спорі суб'єкт господарювання чи споживач стикається з проблемою його реального виконання; *недостатній розвиток інституту медіації* – низький рівень

довіри до цього інструменту, нестача кваліфікованих медіаторів, слабе законодавче закріплення у господарському процесі; *формальний підхід органів контролю* – подеколи скарги підприємців та споживачів залишаються без належної реакції, а перевірки бізнесу носять декларативний або заангажований характер; *низький рівень правової культури* як споживачів, так і підприємців, що призводить до порушень договірної дисципліни, використання недобросовісної конкуренції, ухилення від відповідальності тощо.

У контексті імплементації європейського законодавства, трансформації національної правової системи та розвитку цифрової економіки в Україні, серед перспективних є такі **напрями реформ** у цій сфері: *інституційне зміцнення судової та адміністративної системи*, зокрема через впровадження електронного правосуддя, оптимізацію процесів і підвищення професійного рівня суддів і держслужбовців; *розвиток електронних сервісів захисту прав* – створення онлайн-платформ для подання скарг, автоматичного генерування типових претензій, доступу до шаблонів договорів тощо; *зміцнення інституту колективного захисту прав споживачів* – через механізми групових позовів, які вже функціонують у правових системах ЄС; *підвищення рівня правової освіти та обізнаності* шляхом інтеграції навчальних програм, просвітницьких кампаній та консультацій для малого бізнесу й громадян; *розширення сфери застосування альтернативного вирішення спорів*, зокрема в пілотних галузях (банківські послуги, страхування, телекомунікації, житлово-комунальні послуги тощо).

Захист прав суб'єктів господарювання та споживачів в Україні має розглядатися як комплексне завдання, що потребує інтеграції юридичних, управлінських та інформаційно-комунікаційних рішень. Удосконалення правового середовища, розвиток ефективних механізмів захисту, зменшення адміністративного тиску та стимулювання правосвідомої поведінки всіх учасників господарських відносин є передумовами стабільності та сталого економічного зростання України як правової держави в умовах сучасних викликів.

-
1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к-96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-96-вр>.
 2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
 3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
 4. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
 5. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>.
 6. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
 7. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.